

Azərbaycan aşıq sənətinin cənub məktəbləri

Tədqiqatçılar göstərir ki, Azərbaycan ərazisinin ikiye bölünməsi ilə xalqının ötən iki əsrdəki milli-etnik ayrılığından ən az zərər görmüş yaradıcılıq sahələrindən biri də aşıq sənətidir. Xalqımızın könül dünyasının tərcümanı olduğuna görə aşıq sənəti hər iki Azərbaycanda mövcudluğunu orta q məcrada qoruyub saxlamışdır.

Sənətsünaşlıq doktoru, professor, Əməkdar incəsənət xadimi, "Musiqi dünyası" jurnalının naşiri və baş redaktoru Təriyel Məmmədovun o taylı-bu taylı bütöv Azərbaycan aşıq sənəti barədə irihəcmli tədqiqat əsərində Şimali Azərbaycanın aşıq məktəbləri ilə yanaşı, Arazın o tayındakı əsas aşıq məktəblərinin özəllikləri də sistemləşdirilib. Alimin Cənubi Azərbaycan aşıq məktəbləri barədə araşdırmasından bəzi sətirləri oxucularımıza təqdim edirik.

Cənubi Azərbaycanda Zəncan, Xorasan, Savə və Qaşqay aşıq mühitləri öz adları ilə tanınan aşağıdakı aşıq məktəblərini ərsəyə gətirmişdir:

Qaradağ–Təbriz aşıq mühiti – Cənubi Azərbaycanın Mərənd, Sərəskənd, Marağa, Şəbustar, Sərab, Gələyvər, Əhər mahallarında yayılmışdır. Bu aşıq mühiti Aşıq Nemət, Aşıq

Nəcəf Binisli, Aşıq Əli, Aşıq Xudayar, Aşıq Əyyub və başqalarının yaradıcılığı ilə bağlıdır. Bu ərazidə yaranmış havalər – "Qaradağ şikəstəsi", "Doxabəyi", "Qürbəti", "Narıncı", "Qaytarma", "Şah Xətayi divanisi", "Osmanlı divanisi" və s. sazın, balabanın və qavalın müşayiətilə ifa olunur.

Urmiya aşıq mühiti – Cənubi Azərbaycanın Urmiya, Xoy, Maku, Səlməs, Suldüz ərazilərini əhatə edir və Dollu Məhəmməd, Balovlu Miskin, Aşıq Cavad, Aşıq Dehqan və başqa aşıqların yaradıcılığı ilə bağlıdır. Burada aşıq repertuarında "Hicranı", "Hələbi", "Urmani divanisi", "Urmiya gözəlləməsi", "Tərəkəmə gözəlləməsi" və s. özünəməxsus havalər üstünlük təşkil edir.

Bu aşıq mühiti Aşıq Nemət, Aşıq Nəcəf Binisli, Aşıq Əli, Aşıq Xudayar, Aşıq Əyyub və başqalarının yaradıcılığı ilə bağlıdır. Bu ərazidə yaranmış havalər – "Qaradağ şikəstəsi", "Doxabəyi", "Qürbəti", "Narıncı", "Qaytarma", "Şah Xətayi divanisi", "Osmanlı divanisi" və s. sazın, balabanın və qavalın müşayiətilə ifa olunur.

Cənubi Azərbaycanda Zəncan, Xorasan, Savə və Qaşqay aşıq mühitləri də mövcuddur.

Göyçə, Tovuz, Borçalı, Gəncə–Şəmkir, Şirvan, Qarabağ, Təbriz, Urmiya, Çildir və Dərbənd saz-söz ustaları arasında istər işlədilən havacat və onun ifa üslubunda, istər yerli danışiq və sözdastan söyləmələrində, istərsə də saz çalğısı, oxuma texnikası, səs yüksəkliyi və səslənmə xüsusiyyətlərində, tək və ansambl (birgə) heyətdə çıxışlarında fərqlər özünü göstərir. Məsələn, Borçalı, Çildir və Urmiya aşıqları ancaq təklikdə çıxışa üstünlük verdikləri halda, Tovuz, Gəncə–Şəmkir, Qarabağ sənətkarları həm təklikdə, həm cüt, həm də balabançı ilə məclis keçirirlər.

Şirvan və Təbriz aşıqlarının havacatı və ifa tərzii ilə Göyçə və başqa Qərb aşıq məktəblərinin arasında köklü fərqlər var. Həmçinin, aşıq məktəbləri bir-birindən repertuarı, ifaçılıq manerası, yerli danışiq dialektləri, saz alətinə yiyələnmək səviyyəsi, vokal texnikası, solo və ya birgə ifaçılıq, ansambl ifaçılığının tətbiqi ilə fərqlənirlər.

Hazırladı: T. RÜSTƏMOV,
"Xalq qəzeti"